Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman.
Coornherthuis,
Hoofdstr. 84, Driebergen
Telefoon 03438-2878
Redacteur A. Zoetebier
Hoofdraadsman

EGO

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING VOOR MILITAIREN. NR. 1 - JANUARI 1976 - 15e JAARGANG

Abonnementsprijs ƒ 6,— per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

- Overwegingen inzake gijzeling
- Verheugende come-back Charles Mingus
- Spanje na Franco weinig veranderd
- Image
- Humanisme en onderwijs
- Experimenten met glas
- Boeken en brochures
- Op de fiets

Vaste medewerkers:
Frits Barend
Wim Jesse
Bert van de Kamp
Peter J. Morée
Rien Robijns
Casper Vogel
Bert Vuijsje
Dick Zaal

Overwegingen inzake gijzeling

De **opluchting** die na een onbloedig afgelopen gijzeling wordt gevoeld vormt een natuurlijke reactie. Indien de levens van de gegijzelden zijn geruild voor de inwilliging van eisen van de gijzelaars is er echter méér gebeurd dan „een redding van mensen in acuut levensgevaar." Er is in de eerste plaats tenminste een beduidende hoeveelheid **leed** toegebracht aan mensen die niet specifiek iets hebben misdaan waardoor zij voor zulk een bejegening in aanmerking kwamen. Vervolgens: van de hoogste instanties van onze rechtsstaat uit is deze ongefundeerde leedtoediening niet alleen niet afgeweerd en bestraft, maar er is proftijt verschaft aan daders die, in vrijheid gelaten, zo spoedig mogelijk hun wandaad kunnen herhalen.

Tenslotte levert een voor de gijzelaars voordelig akkoord met de overheid steun aan een **misdadige methodiek tot dwingelandij**.

Er worden wel twee argumenten aangevoerd, die het toegeeflijk akkorderen met gijzelaars pogen te rechtvaardigen.

Het **pragmatische argument:** dat er dan toch maar mensenlevens zijn gespaard, blijkt bij nader inzien een opportunistisch argument te zijn, doordat genegeerd wordt dat na een „opgeloste" gijzeling onder vrijdom van de daders, terstond anderen in gevaar verkeren en wel in toenemende mate omdat de akkoorden de methode van gijzelen aanmoedigen en er geen enkele garantie is dat er niet iets „mis" zal gaan.

Het **subjectivistische argument:** dat men zich geheel moet vereenzelvigen met het lot van de gegijzelden en hun verwanten, zeggende dat het gemakkelijk is te oordelen indien geen familie of verwanten betrokken zijn, is van dezelfde natuurlijkheid als de opluchting over de „goede" afloop, maar daardoor ook even beperkt en bovendien — door de schijn van een theorie te zijn — buitengewoon gevaarlijk.

De voorwaarde voor het tot stand komen van zuivere oordelen in het algemeen en van rechts-oordelen in het bijzonder, is: weloverwogen objectiviteit, de inspanning met name om afstand te nemen van emoties en vóóroordelen.

Aanvaarding van emotionele betrokkenheid als uitgangspunt en als toetssteen voor het oordeel miskent fataal het wezen van het oordelen: onderscheiden, dat is afstand nemen teneinde terzake dienende factoren te overzien.

Er is anderzijds een argumentatie die een rechtvaardiging van de gijzelaar tracht te funderen met verwijzing naar de sociaal-economische omstandigheden van waaruit het middel van de gijzeling wordt gehanteerd. De term die daarbij wordt ingevoerd luidt: structureel geweld.

De gijzelaar zou met zijn gewelddaad van de gijzeling reageren op „geweld" dat hem werd aangedaan: onderdrukking, onvrijheid, ontheemding, armoede — gekarakteriseerd als structureel geweld: vormen van onrecht voortvloeiende uit de structuur van de samenleving. De gijzeling zou dan eigenlijk een daad van zelfverdediging zijn van onderdrukten in een overmachtssituatie tegen passieve of actieve medeplichtingen aan onderdrukking.

De sociale gerechtigheid is een onvoltooide zaak in de wereld, maar de term „structureel geweld" is misleidend, suggereert brede opzettelijkheid en voert door de manipulatie met het begrip geweld — waar willekeurig gegijzelden in het geding zijn — een collectieve verantwoordelijkheid in, die elke wezenlijke rechtsgedachte ondergraaft. Zoals Hannah Arendt zegt: „Zodra iedereen schuldig wordt verklaard, is niemand meer schuldig te achten."

Nochtans mag de afwijzing van het gebruik van de term „structureel geweld" als poging tot rechtvaardiging van dodelijk geweld of dreiging daarmee bij gijzeling, ons niet doen voorbijzien aan situaties waarin een terroristisch regiem de onderdrukten in uiterste wanhoop kan drijven tot geweld en chantage op het leven tegen de tiran of zijn trawanten. Dodelijk geweld en ook de gijzeling van politieke tegenstanders in een sfeer van onderdrukking, onrecht en terreur kan een uiterst middel zijn van zelfverdediging. Aan de zedelijke rechtvaardiging van zulk een beroep op overmacht kan men zich echter dan niet onttrekken door alleen maar te verwijzen naar de situatie van onrecht en terreur.

Humanisten verwerpen de gijzeling — op grond van hun diepste zedelijke besef — als een **misdaad van de ergste soort.**

De karakteristiek: „misdaad van de ergste soort" is gebaseerd op het klassieke zedelijke vonnis: het behandelen van een mens als middel slechts en niet als doel, in dit geval niet alleen het gebruiken — uitbuiten — van menselijke arbeid, het manipuleren van een mens in een politieke machtsstrijd, maar het moedwillig inzetten van menselijk leven zonder meer, speculerend op het mededogen van anderen. De stelling is dan ook onontkoombaar, dat het wijken voor deze afpersing op het leven in de strikte zin van het woord, **onaanvaardbaar** is: dat géén ruilakkoord — waarin begrepen de vrijheid van de daders — waarbij de waardigheid van de menselijke persoonlijkheid is vernederd tot materiële ruilwaarde, kan worden geaccepteerd.

Maar op dit moment doen zich twee kwesties voor die niet gepasseerd kunnen worden: het probleem van het toepassen van geweld door de overheid en het probleem van de onderhandeling.

Geweld en dwang uitgeoefend als uiterste middelen van het gezag vinden hun fundering als recht van de macht in zoverre deze de macht van het recht blijkt te zijn, doordat niet het feit maar de inhoud van die macht als legitimatie wordt aangevoerd en bovendien die inhoud voortdurend ter discussie en ter herziening openstaat. Maar als handhaving van de rechtsovertuiging noopt tot uiterste middelen van dwang en geweld tegenover de gijzelaars, waarin is dan de rechtsgrond gelegen voor het eventueel onvermijdelijk verwonden of doden van gegijzelden? Nadert hier de positie van de rechtshandhaver niet in aanzienlijke mate die van de gijzelaar, die wij verwijten menselijke individuen als middel en niet als doel te gebruiken? Dit is het standpunt van hen die ieder risico van bloedvergieten van onschuldigen afwijzen. Het verschil komt aan het licht in de doelstelling. De gerechtigheid is een essentiële voorwaarde van menselijk leven, dat in het beleven van waarden het animale stadium van bestaan heeft overstegen. „Als de gerechtigheid niet meer bestaat dan heeft het leven geen zin meer" (Kant).

De idee der gerechtigheid duidt een complex van menselijke idealen aan, waarin gelijkwaardigheid, verdraagzaamheid, verbondenheid en vrijheid beleefd worden als waarden zonder welke de mens van angst en vernedering wil sterven om niet terug te vallen in de bestaanswijze van het oerwoud. Voor de mens die in het beleven van zedelijke waarden zijn existentie bewust is, is het biologisch leven niet het hoogste goed. In de strijd voor de gerechtigheid wordt in de individuele mens — die eventueel, onvermijdelijk als slachtoffer valt — de **mensheid** gediend.

Deze gedachtengang brengt ons direct naar het tweede probleem. De straffe rechtsuitoefening, zo nodig met middelen van dwang en geweld, ten aanzien waarvan hiervóór de rechtvaardiging is gepoogd te leveren, zou twijfel kunnen verwekken omtrent de toelaatbaarheid van **„omzichtig beleid"** en **„akkorderen"** met de gijzelaars. Dit is het standpunt van „niet praten maar doen". Een cultuur, die zoals gezegd in het beleven van zedelijke waarden zich haar ware existentie bewust is, kan moreel niet veronachtzamen dat zij met inzicht, kennis en vaardigheid een bepaald stadium van mogelijkheden heeft bereikt, ook mogelijkheden van overreding.

Het inzicht in en het begrip voor de motivatie van hen die onder de druk va sociaal-economische en politieke omstandigheden tot misdadig geweld komen noopt tot de grootst mogelijke behoedzaamheid en het uiterste geduld in de behandeling van een dreigende ramp. Daarbij is het zedelijk niet aanvaardbaar de moderne verfijnde technieken van gesprek en overreding — ten bate van het recht — terzijde te schuiven in een ongerechtvaardigde haast om misdadigers uit te schakelen.

Maar er is een **grens** te stellen. Die grens ligt daar waar misdadigers in vrijheid zouden ontkomen, geneigd tot herhaling. Aan die grens mag de overheid — op grond van bovenstaande overwegingen — offers vergen.

Rechtsgenoten — in het bijzonder organisaties ener levensovertuiging, als het Humanistisch Verbond — behoren bij gelegenheid de overheid ondubbelzinnig kenbaar te maken dat zij de bevoegdheid van die overheid tot een eventueel radicale rechtsuitoefening onder gebruik van dwang en geweld op zedelijke gronden ondersteunen.

P. Spigt

De verheugende come-back van Charles Mingus

Voor de jazzliefhebbers is 1975 een verrassend goed jaar geweest. In het voorjaar kon ik in New York zelf vaststellen dat de levende jazz daar bloeide als nooit tevoren en dat de mode van de elektronische rockjazz op zijn retour leek. En die tendens werd gaandeweg ook in de rest van de wereld steeds duidelijker voelbaar. Misschien wel de meest verheugende jazzgebeurtenis van 1975 was de onmiskenbare comeback van Charles Mingus.
Deze bassist-componist-orkestleider bereikte in de late jaren vijftig de top van de jazzwereld met muziek, waarin compositorische vormgeving, spontane improvisatie en overdonderende emotionaliteit op unieke wijze tot een eenheid werden gesmeed.
Daarna ging het jarenlang zeer slecht met Mingus, een man die noch voor zijn omgeving noch voor zichzelf een makkelijk mens is. Tussen 1967 en '69 was hij volledig van het jazztoneel verdwenen, daarna kwam hij min of meer terug, maar in de jaren die volgden bleef zijn muziek een zwakke afspiegeling van Mingus' vroegere oeuvre.
Precies drie jaar geleden sprak ik in EGO het vermoeden uit dat het met Mingus' muzikale glorie wel eens definitief gedaan kon zijn, maar dit jaar werd die verwachting gelukkig door de feiten gelogenstraft. Concerten in het Amsterdamse BIM-huis, op het jazzfestival van Roermond en (in iets mindere mate) het Newport-festival in de Rotterdamse Doelen maakten overtuigend duidelijk dat Mingus weer een jazzgrootheid is om terdege rekening mee te houden.
Een belangrijke factor in die opleving is zeker geweest de terugkeer van slagwerker Dannie Richmond in Mingus' orkest. Richmond vormde in de jaren vijftig en zestig een onvoorstelbaar hechte tandem met de bassist, en het feit dat Mingus het na zijn comeback van '69 lange tijd zonder hem moest stellen, zal een zeer grote handicap zijn geweest.
Ook pianist Don Pullen heeft ongetwijfeld een belangrijke rol in Mingus' herleving gespeeld, al had de bassist met hem een ambivalenter verhouding. Deze zomer zei Mingus in een interview voor de Haagse Post tegen me: „De pianist die ik nu heb probeert zich aan te passen. In het begin niet. Als hij een solo begon, had zijn eerste chorus al niets meer met mijn muziek te maken, hij speelde **free**. Ik moest met hem praten, bijna ruzie maken, voor hij beter werd".
In werkelijkheid was de agressieve, vooral ritmisch buitengewoon krachtige aanpak van Don Pullen een van de belangrijkste elementen in Mingus' nieuwe succes — juist doordat de pianist niet schroomde af en toe zijn onafhankelijkheid duidelijk te markeren. Toen dit najaar in De Doelen Pullen had plaats gemaakt voor de veel volgzamer pianist Hugh Lawson, had Mingus' muziek volgens de berichten merkbaar aan kwaliteit verloren.
Zou het dan toch waar zijn, dat Mingus zich als orkestleider nooit volledig heeft waar kunnen maken door zijn al te dictatoriale aanpak en zijn gebrekkig psychologisch inzicht? Doordat hij, anders dan iemand als Duke Ellington, nooit heeft geleerd hoe je orkestleden via subtiele manipulaties precies kunt krijgen waar je ze hebben wilt, zonder tegelijk de inbreng van hun eigen creativiteit te blokkeren?
Hoe het ook zij, zolang Don Pullen en Dannie Richmond samen met Mingus de ritmesectie van het orkest vormden, werd er muziek van zeldzaam hoog gehalte gemaakt. Behalve in de herinnering van de bezoekers aan het BIM-huis en het Roermondse festival leeft deze bezetting gelukkig ook voort op twee recent verschenen Mingus-LP's, getiteld „Changes One" en „Changes Two" (Atlantic SD 1677 en 1678).
De beide platen bevatten in totaal vijf nieuwe Mingus-composities, waarvan in elk geval één stuk, „Sue's changes", duidelijk maakt dat zijn talent volledig intact is. Door de aanwezigheid van die meesterlijke vertolking heeft „Changes One" mijn lichte voorkeur, maar ook deel twee hoort zonder enige twijfel tot de beste jazz-albums van 1975.

Bert Vuijsje

Spanje na Franco: weinig veranderd

Nadat generaal Franco op donderdag 20 november was overleden waren er in Spanje zoveel veiligheidsmaatregelen genomen, dat het wel onmogelijk moest worden geacht dat er grote veranderingen konden komen. De vrees dat zich toestanden zouden voordoen als in Portugal, en dat er een revolutie zou ontstaan, was zo sterk dat de kans daarop bij voorbaat was weggenomen. Op het leger kon het regime rekenen: enkele protesterende officieren waren al gearresteerd, en zelfs die dachten er niet aan, illegaal te gaan ageren. Enige dagen werd het gezag uitgeoefend door een regentschapsraad. Deze bestond uit de hoogste militaire en kerkelijke leiders en uit de voorzitter van het zogenaamde parlement, de Cortes. Toen werd koning Juan Carlos in zijn waardigheid bevestigd. Hij is grootgebracht in kazernes en militaire academies, hij heeft in 1969 de eed van trouw afgelegd op alle wetten van het fascistische regime en op de enige toegestane politieke partij, die daar Beweging (Movimiento) wordt genoemd. Maar bovendien was al op 27 augustus de uitzonderingstoestand geproclameerd, die de dictatuur nog veel strenger had gemaakt. De vele soorten van politie waren zeer waakzaam en duldden geen enkele demonstratie van kritiek. Dat bleek onmiddellijk uit de voortgaande arrestaties van studenten, ontevreden arbeiders en politici, die meer vrijheden eisten. De amnestie, die bij het verheffen van een nieuw staatshoofd altijd pleegt te worden verleend, had heel weinig om het lijf.

Actieve rechterzijde

Het koningschap heeft dus geen nieuw beleid met zich gebracht, en Juan Carlos is aan handen en voeten aan het regime gebonden. Over de macht van militaire en kerkelijke hoogwaardigheidsbeklederss spraken we reeds. Er zijn dan een groot aantal fascistische (hier falangistisch genoemde) clubs, die alle door hun namen herinneren aan de burgeroorlog van 1936 tot 1939, de zogenaamde „kruistocht" tegen socialisme en ongeloof. Deze groepen zijn gewapend en ze kunnen zich voegen bij de 200.000 leden van de Beweging. Het geringste daadwerkelijke verzet zou (als in de burgeroorlog) wreed worden gestraft. De enige andere kans leek nog te bestaan in het vormen van een regering, die iets minder fascistisch zou lijken. Er waren namelijk een aantal gewezen ministers, die in onmin waren geraakt met Franco, maar niet met hem hadden gebroken. Soms, zoals Fraga Iribarne, die ambassadeur was geworden in Londen, hadden ze een voorname post behouden. Een andere gematigde opposant was de heer Pío Cabanillas, een gewezen minister van voorlichting. Zulke lieden konden zeer wel aangezocht worden, om weer toe te treden tot een regering. Ze waren aanvaardbaar voor de westelijke, atlantische wereld, de NAVO, de multinationale ondernemingen; en de hervormingen die ze voorstonden waren bescheiden. In feite wilden ze de koning meer macht geven, ten koste van de zogenaamde Beweging, maar zonder het autoritaire karakter van het regime te willen afbreken. Er werd op gespeculeerd dat weldra het nu weer koninkrijk geworden Spanje, met ministers die niet de reputatie hadden echte fascisten te zijn, meer aanvaardbaar zou zijn voor het democratische Westen. En er bestond ook bij de fascisten een toenemend verlangen, toe te treden tot de Europese Economische Gemeenschap en tot de NAVO. Wel was Spanje bondgenoot van de Verenigde Staten, die vijf militaire bases in het land beheersen, maar het wilde liever rechtstreeks opgenomen worden in de atlantische wereld.

Vele soorten democraten.

Men zou kunnen zeggen dat generaals en hoge priesters, dat fascisten en conservatieven zoals Fraga en Pío (zie boven) een legale gelegenheid hadden, om zich te uiten. Dit was niet het geval met de democraten. Ze hebben in november nog een gemeenschappelijke verklaring afgelegd en daaruit kon men afleiden wat ze eigenlijk wilden. Nu, zo ongeveer wat er in West-Europa bestaat, een zogenaamde burgerlijke democratie. Dus zeker geen revolutie, zoals in Portugal een tijdlang de versnelde ontwikkeling genoemd kon worden. We noemen enige verlangens: amnestie voor alle politieke gevangen; opheffing van de uitzonderingstoestand; toelating van vakbonden en partijen, die geen geweld willen gebruiken, maar door verandering van wetten willen komen tot een parlementaire democratie; meer gewestelijk zelfbestuur; neutraliteit van de officieren der strijdkrachten. (Dit laatste zou wel het moeilijkste punt zijn, want sinds de burgeroorlog hadden de legerleiders in feite de meeste politieke macht!)
Er was nu bij de democraten een algemeen besef, dat tot elke prijs een burgeroorlog moest worden vermeden en dat de overgang naar een parlementaire democratie vreedzaam moest verlopen. In dit opzicht waren ook de communisten, onder leiding van Santiago Carrillo, zeer gematigd. Carillo betoogde dat zijn partij wel niet meer dan tien of vijftien procent der stemmen zou krijgen; dat hij niet dacht aan invoering van communisme of zoiets als een „dictatuur van het proletariaat"; en dat hij gelukkig zou zijn met een wettelijk bestaan van zijn partij, zoals in Frankrijk. Daar zit de Communistische Partij niet in de regering, maar ze is wel vertegenwoordigd in gemeentebesturen; en ze is sterk in de grootste vakbond. Om haar democratische gezindheid te onderstrepen had de CP een comité gevormd (Junta Democrática) met allerlei burgerlijke en gematigde groepen. Bijvoorbeeld met de „liberale monarchisten" van de heer Calvo Serer, die vroeger een verdediger van Franco was geweest; en met een conservatieve politicus, die zich nu een „volkssocialist" noemde.
Naast deze ruime combinatie was er echter dit jaar nog een andere gekomen, een „Plataforma", waarin de socialisten een leidende positie innamen. Want zij wilden niet in één groep zitten met de communisten. Overigens vond men hier ook een gewezen minister van Franco, de heer Ruiz Giménez, die uit het politieke leven toch de communisten niet wilde uitschakelen. En het groepje van prins Carel Hugo, de echtgenoot van prinses Irene, die aanspraak maakt op de Spaanse troon (hij is een Bourbon, in de verte verwant aan koning Juan Carlos) maar die met een erg radicaal programma naar voren trad. Zo pleitte hij voor invoering van „socialistisch zelf-

beheer" van grote bedrijven, zoiets als in Joegoslavië!
Het gemeenschappelijke kenmerk van al deze democratische groepen was, dat ze geen van alle erkend waren, niet wettelijk konden optreden, niet wisten hoeveel aanhangers ze eigenlijk hadden, en toch ondergronds ruzie maakten. Een belangrijke politieke factor konden ze moeilijk worden genoemd. Wel stond het vast dat het Spaanse volk graag een democratie ingevoerd zou zien, met alle rechten en vrijheden van de persoonlijkheid, die daarbij horen. Welke partijen dan echter de meeste aanhang zouden hebben kon nog niemand weten.

Het werkelijke verzet

Intussen was het werkelijke verzet nauwelijks bij de partijpolitiek onder te brengen. Daar waren de „comisiones obreras", de arbeidscommissies, eigenlijk onwettelijke personeelsraden, die stakingen organiseerden voor betere arbeidsvoorwaarden of uit solidariteit met vervolgde kameraden. Ze voerden de klassestrijd op basis van de bedrijven, en ze omvatten alle werknemers die bij een conflict betrokken waren. De communisten hadden veel invloed in deze raden, maar die waren op zichzelf zeker niet communistisch. Daar waren ook de illegale bonden van studenten, die vrijheid eisten van onderwijs en van verenigingen en vergaderen. Daar waren vele opstandige priesters, met name in Baskenland en Catalonië, gewesten met aparte talen, zodat ze vroeger zelfbestuur hadden gehad. En deze priesters ondersteunden de oppositie tegen de dictatoriale centrale regering. Al deze vormen van verzet waren niet bij partijen in te delen. Hetzelfde kon men natuurlijk zeggen van guerrillagroepen, zoals de Baskische ETA en de sociaal-revolutionaire FRAP, die het regime verontrustten, maar geen meetbare politieke machten vertegenwoordigden.
Zo was de situatie in de maand november, nadat generaal Franco was overleden. Het leek redelijk te zeggen dat elke evolutie een zaak zou zijn van langzame en kleine veranderingen, en dat het fascisme in Spanje zich voorlopig nog zou handhaven. Maar zeker was het dat de vele soorten van verzet toch tezamen op de duur zouden moeten leiden tot liberalisering en democratisering, op voorwaarde dat de rest van Europa solidair zou zijn met het Spaanse volk, en niet met het Spaanse regime. Voor zulk een mogelijke ontwikkeling was het verdwijnen van Franco in elk geval gunstig; hij zou immers elke stap naar meer vrijheid in de weg hebben gestaan.

der. A. L. Constandse

Het keurslijf van de image

Het is opvallend dat momenteel veel acteurs én actrices hardnekkige pogingen ondernemen om van hun image af te komen. Dat het lang niet eenvoudig is om een eenmaal herkenbare figuur voor het publiek opnieuw een andere vorm te geven, kunnen de probeersels van Sean Connery getuigen. Connery, die jarenlang gedoodverfd is als de enige echte James Bond, onderneemt nu al weer een derde poging om van zijn 007-image af te komen. Medio februari kan de Nederlandse bioscoopganger getuige zijn van Connery's acteertaferelen in „The wind and the lion". Echter, het blijven in mijn ogen pogingen van Connery om z'n 007-smoeltje te doen vergeten. Want ook in deze film is hij de flinke vent, de harde jongen die veel van zijn films kenmerkt. Evenals in „The hill" en „Zardoz" houdt Connery dezelfde kleur. Zijn bescheiden aandeel in „Moord in de Orient Express" gaf hem weliswaar de kans om zich van een andere zijde te laten zien, namelijk als een galante en verder nietszeggende minnaar, zijn Bond-stempel bleef toch te vaak zichtbaar. En Connery is niet de enige die verwoede pogingen onderneemt om dit mede door de commercie vastgelegde image te doen vergeten. Dennis Weaver bijvoorbeeld, de allercharmantste cowboy-politieman uit de tv-serie McCloud bleek in „Duel" (het grimmige bestaan van een vrachtrijder) niet opgewassen tegen de eerder door hem zelf opgeroepen personificatie van „law and order", en moest het onderspit delven. En zo zijn er nog meer, die duidelijk teleur stellen als het aankomt op verandering, c.q. verbetering van het image. Maar er zijn er ook die het wel lukt. Burt Lancaster bijvoorbeeld. Hij levert — afgezien van zijn prachtige rol in „The birdman of Alcatraz" waarin hij een gevangene speelt die tijdens zijn jarenlange straf vogels gaat bestuderen en tenslotte de meest geraadpleegde vogeldeskundige van Amerika wordt — opnieuw het bewijs dat hij niet vastgeroest zit aan een bepaald karakter. Zijn nieuwste film „Violence and Passion" bewijst dat hij, zoals dat heet, veel pijlen op zijn boog heeft. Hoewel de titel afkomstig is uit het „brein van Heer Producent" en meer suggereert dan Lancaster kan, speelt hij toch een romantische, in het verleden levende kunsthistoricus, die geconfronteerd wordt via een toevalligheid met een wereld waar hij geen raad mee weet en waar hij ook geen kennis van wil nemen, die van de schatrijke, maar oerdomme en vervelende Amerikanen die nergens gevoel voor hebben en ook nergens respect voor kunnen opbrengen. Burt Lancaster is om deze rol uitbundig geprezen en mijns inziens ook terecht. Het is puur drama, volkomen acceptabel en menselijk. Geen wonder ook, want vestigde Lancaster al niet eerder zijn naam door sublieme rollen in „Trapeze", „The rainmaker" en „The swimmer"?

Een andere vedette die het waarschijnlijk nog moeilijker heeft gehad om zich uit het keurslijf van haar image te worstelen is ex-Sissi Romy Schneider. Het heeft haar de sympathie van haar geboorteland gekost, toen ze zich eindelijk onttrok aan het gezag van haar moeder en haar regisseurs en de grenzen over trok om haar „geluk" in Frankrijk te beproeven. Nu behoort ze — 36 jaar oud — tot de toonaangevende actrices in moderne Franse films en heeft ze naast alle groten van het Franse filmdoek gestaan: Yves Montand, Michel Piccoli, Alain Delon, Michel Poiret. De laatste maakt zijn de-

Dit als serieus acteur, hij was tot de ook in ons land zeer gunstig ontvangen „Le vieux fusil", een gerenommeerd komiek. Nu hebben sommige acteurs alleen een kans via een lange aanlooptijd en door middel van een bepaald image, maar er zijn er ook, die direct de smaak van producent én publiek herkennen. Dustin Hoffman is zo'n voorbeeld van talent dat onmiddellijk elke kans die hem werd geboden, heeft aangegrepen. Julie Christie is ook nooit in een hokje geduwd en Jon Voigt kan ook terugzien op een aantal totaal uiteenlopende rollen. Paul Newman tenslotte — een van de longrunners en met zijn vijftig jaren een treffend voorbeeld van de tijdloze mooie jongen die in elke filmrol past heeft zijn antwoord echter al klaar. „Op mijn grafzerk", zo zei hij, „moet komen te staan: Ze vonden me altijd een geweldig acteur, tot de dag dat mijn ogen bruin werden". Daarmee illustreert hij voorbeeldig dat hij tot een ander genre acteurs behoort — de mooie jongens/meidenaflevering — maar dat is een ander verhaal.

TAXI DRIVER van Martin Scorcese krijgt langzamerhand vorm. Want nadat deze trendgevoelige en smaakmakende regisseur zijn oog had laten vallen op Robert De Niro (The Godfather II) wist hij ook Cybill Shepherd te contracteren voor zijn niet van politieke motieven gespeende rolprent. Producerspaar Michael en Julia Phillips neemt de zorgen op zich.

DE WORDT VERVOLGD-RAGE gaat onverminderd voort. Op stapel staat The Exorcist Part II; Linda Blair zal ook nu een belangrijke rol vervullen. Sam O'Steen kreeg van Warner Bros de regie — William Friedkin deed zijn best om deel I rond te krijgen — en ene William Goodhart schreef voor dit tweede deel het scenario.

BAARDIGE liedjeszanger Kris Kristofferson oogst in filmkringen steeds meer roem: nu is hij uitverkoren om naast Sarah Miles te staan in „The sailor who fell from grace with the sea", een produkt uit het brein van schrijver Lewis Hohn Carlino, die hiermee ook zijn regie-debuut maakt. De befaamde cameraman Douglas Slocombe is aanwezig om alles op het gevoelige celluloid vast te leggen.

FUNNY BARBARA Streisand heeft de opdracht aanvaard om „A star is born" opnieuw gestalte te doen geven. Geruchten willen dat de nieuwe versie gaat over de carriére van een rock-ster. Nota bene, dat had Judy Garland eens moeten weten. . .

TATUM O'NEAL, de hartenstelende dochter van Ryan „Peyton Place" O'Neal, is gevraagd om met Walther Matthau de „Bad News Bears" te maken. Het gevoelige acteren van Tatum in „Papermoon" heeft op de Paramount-bosses een geweldige indruk gemaakt, zodat men meer optredens van dit wonderschone meiske lonend achtte. „Bad News Bears" gaat over een groep kinderen die een baseball-team vormen en daarbij gecoached worden door een alcoholist.

GELUKKIG voor Skoop-fans blijft dit „krities filmblad" nog (even?) bestaan. Moeilijkheden binnen de redactie waren bijna de oorzaak dat dit visueel sterk overkomende magazine zou worden opgeheven. Daar is echter geen sprake van, want voorbereidingen voor jaargang 12 zijn in volle gang. Hoera, dan maar. . .

„JE MOET ER BIJ geweest zijn om er over te kunnen schrijven." Dat is de teneur van het artikel van Cees van Ede in Vrij Nederland (jaargang 36, nr. 49). De verfilming van Multatuli's „Max Havelaar" in het verre Indië (lees Indonesië) staat uiteraard centraal in dit artikel, dat verder nog memorabele uitspraken van hoofdrolspeler Peter Faber en regisseur Fons Rademakers etaleert. Een groots opgezet feestbal, dat tevens het sluitstuk vormt van de film moest worden opgenomen in het paleis in Buitenzorg (Bogor). Rademakers: „Daar hadden we uiteraard speciale toestemming voor nodig. Sedert de onafhankelijkheid had nog niemand daar ooit mogen filmen. En nu wilden wij bovendien nog de Nederlandse vlag van het dak laten wapperen. Alles was niettemin in orde. Alleen bleek de generaal die er uiteindelijk zijn handtekening nog onder moest zetten, net de avond tevoren te zijn afgereisd naar Tokio. Toen zijn we de volgende dag door de heer Suharto persoonlijk ontvangen, die ons zei: „We are grown-up people. We kunnen het heus wel hebben, dat de Nederlandse vlag waait boven Bogor". De film gaat april 1976 in premiére.

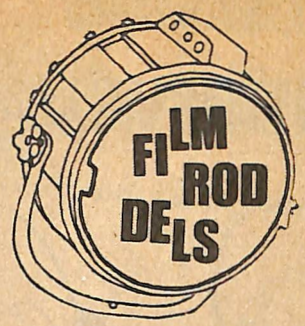

NOOIT GEDACHT dat een met zoveel tam-tam aangekondigde film als „Histoire d'O" — dè sexuele vrijheid; ware liefde echt vertoond; vreemde hartstochten voor het eerst in beeld, etc. — zo slecht zou vallen en dat niet alleen bij het „kritische deel van het publiek". De geschiedenis van juffie O is het banale verhaal van een argeloos wicht dat zo nodig aan haar neefjes en nichtjes wil laten zien dat er op seks-gebied best wat te rommelen valt, mits je achteraf maar net doet of je neus bloedt. Kortom, een soort „Tussen de Alpen gloeien m'n halve bollen" of zo iets. In ieder geval is laatstgenoemde film van een eerlijker structuur dan „Histoire d'O", dat een achterbaks en pretentieus karakter draagt.

PJM

Humanisme en onderwijs

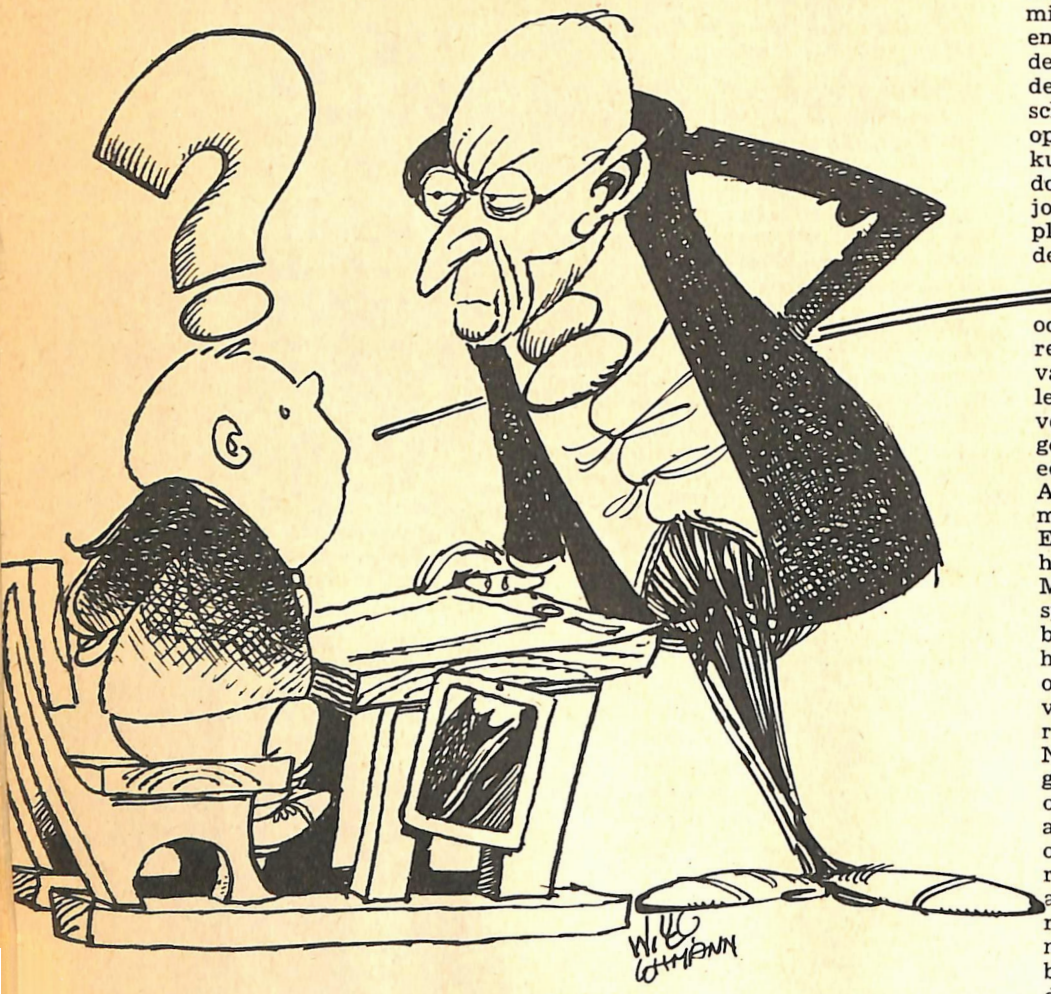

HET IS NOG NIET ZO LANG GELEDEN...

Het is nog niet zo heel lang geleden, dat de meeste mensen slechts een minimum aan onderwijs (een aantal jaren lagere school) ontvingen en een betrekkelijk klein aantal mensen verder leerde. Aan brede lagen van de bevolking werd alleen het hoogst noodzakelijke bijgebracht om niet als analfabeet door het leven te gaan. Sommigen leerden een vak op de ambachtsschool of bij een baas, bezochten een ulo-school of handelsavondschool, namen deel aan een cursus of trachten zich op andere wijze enige kennis en vaardigheden bij te brengen. Alleen kinderen uit maatschappelijk beter gesitueerde gezinnen gingen naar een hbs of gymnasium, terwijl alleen jongeren uit de hogere kringen op een universiteit of hogeschool terecht kwamen. De enorme uitbreiding van de deelneming aan het voortgezet onderwijs en vervolgens ook van het hoger onderwijs is een ontwikkeling van de laatste tijd.
Juist nu het onderwijs zo'n grote plaats in ieders leven begint in te nemen, blijkt bezinning op de betekenis van het onderwijs voor het individu (de leerling, de student, die dit onderwijs ontvangt) en de samenleving in al haar facetten (het arbeidsleven, het politieke leven, de vrijetijdssfeer, enzovoort) voor velen een behoefte te zijn. Dit geldt voor onderwijsorganisaties en schoolbesturen, voor maatschappelijke belangenorganisaties, voor bedrijven en instellingen die geschikte mensen kunnen gebruiken, voor de overheid die verantwoordelijk is voor het onderwijsbeleid. Een reeks jaren geleden zijn vernieuwingen op gang gebracht in de opzet en inhoud van het onderwijs, waarvan de Wet op het Voortgezet Onderwijs (de „Mammoetwet") van minister Cals een uitspringend voorbeeld is. Ook voor het wetenschappelijk onderwijs zijn nieuwe plannen ontvouwd en wettelijke voorzieningen getroffen of nog in voorbereiding. Zeer onlangs heeft minister Van Kemenade door middel van een nota Contouren van een toekomstig onderwijsbestel ingrijpende veranderingen voor het gehele onderwijs ter discussie gesteld.
Het kan zin hebben ook vanuit humanistisch gezichtspunt deel te nemen aan die bezinning op de onderwijsverbetering en -vernieuwing. Het betreft hier immers ontwikkelingen, die voor de ontplooiing van de mens en de vormgeving van de maatschappij van groot gewicht zijn.

Betekenis van het onderwijs

Het onderwijs is een geheel van voorzieningen — ook bekend onder benamingen als opleiding, vorming, scholing en training — waarmede mensen (onderwijzers, leraren, hoogleraren en andere docenten) met behulp van didactische methoden kennis en vaardigheden op andere mensen (leerlingen, studenten) kunnen overbrengen. Dit overbrengen of doorgeven geschiedt met de bedoeling jonge mensen voor te bereiden op hun plaats in de samenleving. Beheersing van de eigen taal, liefst ook van een of meer vreemde talen, kennis van land en volk, ook in wereldverband, vaardigheid in rekenen en enige technische of artistieke vaardigheid behoren reeds lang tot de leervakken, waarmede men aan deze voorbereiding inhoud heeft proberen te geven. Daar bovenop heeft men getracht een opleiding voor een beroep te geven. Aldus toegerust kunnen mensen de maatschappij betreden.
Er is veel kritiek op het onderwijs, zoals het tot nu toe is gegeven. Vaak terecht. Maar men zou tekort doen aan de inspanningen van velen en aan de daarmee bereikte resultaten, als men geen oog zou hebben voor de grote betekenis die het onderwijs in het verleden heeft gehad en vandaag heeft. Wie de grote veranderingen in het leven van de mensen in Nederland en andere ontwikkelde landen gedurende de laatste honderd jaren overziet, kan zich niet verbeelden dat dit alles mogelijk zou zijn geweest zonder onderwijs. Dankzij de overdracht van reeds aanwezige kennis en vaardigheden, aangevuld met nieuwe studie, zijn gereedschappen, werkmethoden, communicatieprocessen, organisatievormen, beheersingssystemen, verkeersverbindingen en tal van andere dingen uitgevonden en toegepast om een steeds hoger niveau van welvaarts- en welzijnsvoorzieningen te verwezenlijken. Daardoor ontstonden telkens weer nieuwe behoeften en problemen, die impulsen gaven aan de verdere ontwikkeling van het onderwijs. Alle vooruitgang is in belangrijke mate te danken aan verbreding en verdieping van inzicht en verbetering van methoden om te bouwen aan de menselijke bestaansmogelijkheden; daarbij speelt het onderwijs een centrale rol. Wie onderwijs geeft, kan indirect bijdragen aan de maatschappelijke vooruitgang. Wie onderwijs ontvangt, kan zijn eigen steentje bijdragen door met de verworven kennis en vaardigheden actief te zijn, zowel in zijn werk als in het gezin, het verenigingsleven, de sport en andere levenssferen.
Naarmate de samenleving ingewikkelder wordt en ons voor grotere problemen stelt, zal de betekenis van het onderwijs nog toenemen. Men kan daarbij denken aan de welvaartsontwikkeling, de toekomst van de derde landen, de noodzaak van meer internationale samenwerking, het vraagstuk van oorlog en vrede, het grondstoffenprobleem, de milieudefensie en wat niet al. In vele sectoren en op alle niveaus zijn mensen nodig om oplossingen te zoeken en toe te passen, opdat de

wereld op een (meer) bevredigende wijze kan doordraaien.

Een paar vraagtekens

De bondigheid en stelligheid waarmee hierboven de betekenis van het onderwijs is aangeduid, zou de indruk kunnen wekken dat het onderwijs alleen verbeteringen in de maatschappij heeft gebracht en goed is zoals het is. Dat is zeker niet het geval. Zo is er alle aanleiding vraagtekens te plaatsen achter de opmerkingen over de voorbereiding van jonge mensen op hun maatschappelijke plaats. Het onderwijs heeft nogal veel nadruk gelegd op het ontwikkelen van intellectuele en technische vaardigheden, waarmee de leerlingen later in hun werk uit de voeten zouden kunnen. Het heeft betrekkelijk weinig gedaan aan het ontwikkelen van sociale vaardigheden, het gevoelsleven en expressieve mogelijkheden, waarmee de leerlingen zich zouden kunnen bekwamen in het uitdrukking geven aan eigen gevoelens en gedachten, aan het opbouwen en onderhouden van contacten met anderen op zakelijke of emotionele basis en in het deelnemen aan kleine en grotere samenlevingsverbanden door middel van n persoonlijke inbreng. Het is te zeer gericht geweest op de toekomstige rol in het arbeidsleven of de huishouding, te weinig op het leven in het gezin en de vriendenkring, op besteding van vrije tijd, op het functioneren als staasburger. Het heeft veel gedaan aan het overdragen van kennis en vaardigheden, weinig aan het ontwikkelen van het vermogen zelf op elk moment van het leven kennis en vaardigheden te verwerven. Het heeft de leerlingen kennis over land en volk bijgebracht, maar onvoldoende gedaan aan maatschappelijke bewustmaking. Het heeft mensen opgeleid opdat ze hun loopbaan zouden kunnen beginnen, maar het heeft niet genoeg mogelijkheden geboden waarmee zij in elke fase hun loopbaan zouden kunnen vervolgen.
In de huidige discussie komt naar voren, dat het onderwijs de mensen op een veelzijdiger maatschappelijke participatie moet voorbereiden door meer elementen van persoonlijke en sociale vorming op te nemen en het venster te openen op alle levenssferen waarin mensen moeten nnen functioneren. Het zal voorzieingen moeten omvatten, waarmee mensen aan een dynamische maatschappij, die veelvuldig aanpassingen van kennis en vaardigheden vergt, te kunnen deelnemen. De vereiste kundigheden mogen niet beperkt blijven tot het verrichten van bezigheden in engere zin, maar moeten zich ook uitstrekken tot het kunnen communiceren met anderen en het deelnemen aan besluitvormingsprocessen.
Een brede voorbereiding op het leven en een voortdurend beschikbaar stelsel van voorzieningen om steeds weer te leren als men daar behoefte aan heeft, is een soort onderwijs dat past bij een dynamische maatschappij, waarin mensen zich actief en flexibel moeten kunnen bewegen.

Humanistische kanttekeningen

Vanuit de humanistische optiek is op vollediger en volwaardiger deelneming aan de samenleving voorbereidend onderwijs, zoals hierboven is bedoeld, van groot belang. Het humanisme gaat uit

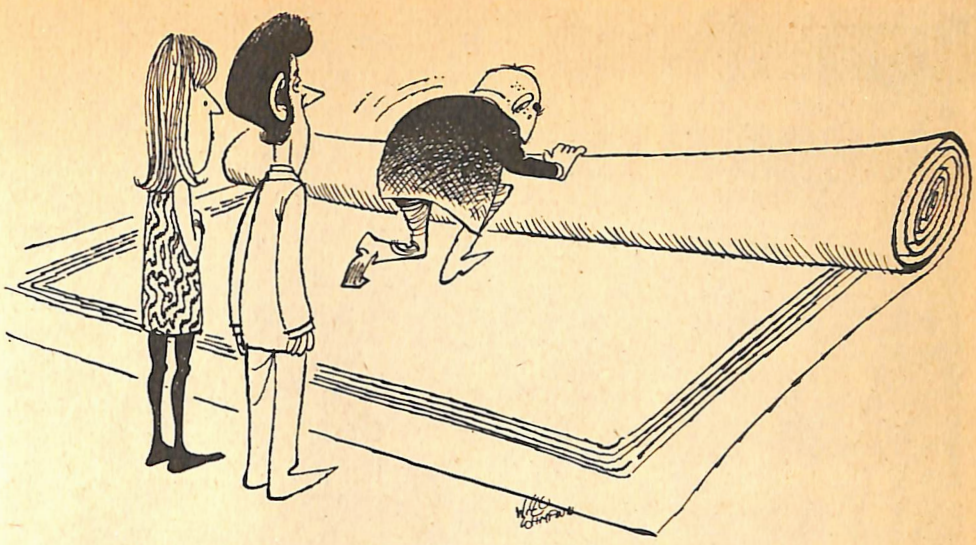

EEN BREDE VOORBEREIDING OP HET LEVEN...

van de creatieve mens, die met eigen mogelijkheden doelgericht en met verantwoordelijkheid zijn weg door het leven zoekt. Het beschikken over intellectuele, technische en sociale kennis en vaardigheden kan hierbij een belangrijk hulpmiddel zijn, dikwijls een belangrijke voorwaarde zelfs.
Daarbij ziet de humanist de mens niet als iemand die zich aan de bestaande cultuur en aan bestaande structuren onderwerpt of althans aanpast, maar als iemand die deze cultuur en structuren beoordeelt op hun waarde en zonodig verandert of vervangt. Dit veronderstelt dat het onderwijs in zijn pedagogische opzet en methoden niet slechts heersende waarden en normen overdraagt, maar als andere vormen van opvoeding (zie ook het artikel Humanisme en opvoeding in een vorig nummer van Ego) een kritische zin bij de leerlingen aankweekt. Het moet de leerlingen niet alleen bijbrengen hoe zij zich zo goed mogelijk in de bestaande maatschappij kunnen bewegen, maar ook hij zij kunnen meewerken aan maatschappelijke veranderingen. Met andere woorden en ruimer gesteld: het onderwijs heeft tot opgave de leerling te laten zien hoe hij met verworven kennis en vaardigheden kan functioneren in een democratische samenleving, die immers een beroep doet op de kritische zin en de creativiteit van iedere burger.
Wil ieder zich naar eigen wensen en mogelijkheden kunnen ontplooien, dan moet het onderwijs voor iedereen toegankelijk zijn en iedereen voldoende keuzemogelijkheden bieden. Tot dusver heeft het onderwijs veelal bijgedragen tot de instandhouding, om niet te zeggen de bevordering, van sociale ongelijkheden, doordat kinderen uit maatschappelijk achterop komende milieus minder kansen op verder leren hadden dan kinderen uit meer gevorderde milieus.
Het onderwijs moet zo zijn ingericht dat financiële problemen van de ouders niet een beletsel zijn voor deelneming aan het voortgezet en hoger onderwijs. Het moet voorzieningen behelzen, die ook kinderen met culturele en sociale belemmeringen behulpzaam zijn bij het toch ook bij hen ergens aanwezige vermogen tot leren. Het moet ook in geval van verkeerde keuze in het begin later kansen op een betere keuze bieden, zodat men nog correcties kan aanbrengen. In de voorstellen van minister Van Kemenade vindt men duidelijke aanzetten in deze richting. Deze voorstellen gaan ook in de richting van permanente opleiding en vorming, een leerrecht voor het gehele leven.
Sociale gelijkheid via het onderwijs houdt ook in het bieden van gelijke keuzemogelijkheden aan jongens en meisjes, mannen en vrouwen. Het onderwijs heeft met zijn scheiding tussen jongens- en meisjesopleidingen nogal bijgedragen tot de bevestiging van traditionele, nu als discriminatoir ervaren rolverdelingen tussen de man en de vrouw: de jongens naar de ambachtsschool (de lts), de meisjes naar de huishoudschool; de jongens naar technische beroepen, de meisjes naar verzorgende beroepen. Bovendien hebben nog steeds meer jongens dan meisjes een plaats in het voortgezet en het hoger onderwijs gevolgd, uitsluitend ten gevolge van sociale waarde-oordelen, niet op grond van verschil in begaafdheid. Het ligt voor de hand dat voor humanisten dergelijke sociale onrechtvaardigheden niet aanvaardbaar zijn, maar dat zij een gelijke behandeling van beide seksen voorstaan.
Samenvattend zou men kunnen stellen dat het onderwijs naar humanistisch gezichtspunt:
1. de creativiteit, zelfstandigheid en kritische zin van de leerlingen moet bevorderen;
2. niet alleen intellectuele en technische, maar ook sociale kennis en vaardigheden moet bijbrengen;
3. voldoende ontplooiingsmogelijkheden overeenkomstig ieders ambities en aanleg moet bieden, in alle fasen van het leven;
4. aan alle leerlingen gelijke kansen moet geven, ongeacht maatschappelijke herkomst of sekse.

Humanisme en onderwijs

Arie L. den Broeder
Socioloog

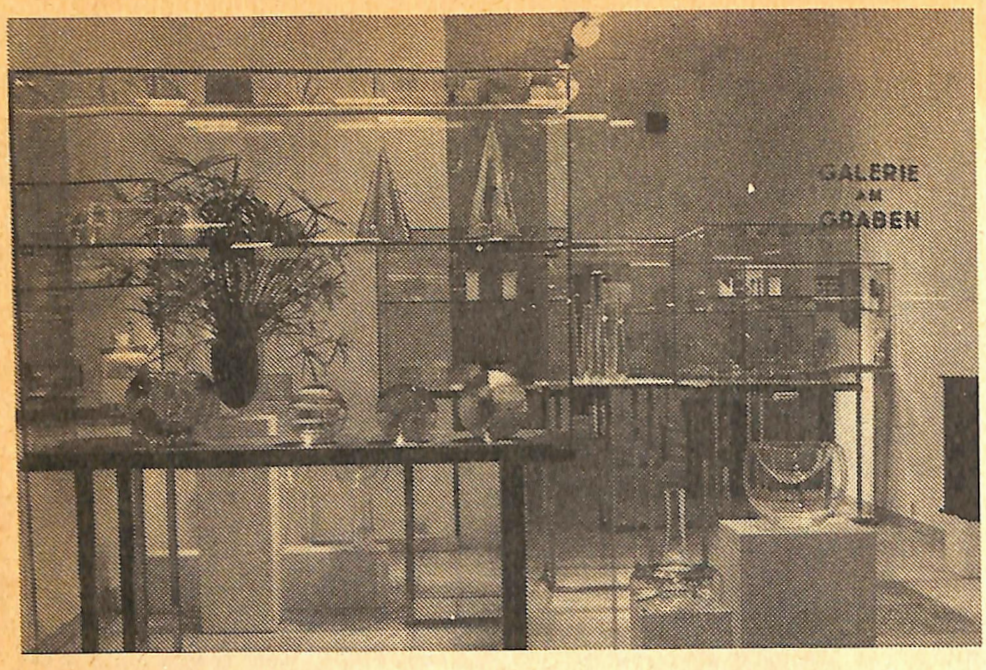

Experimenten met glas in vorm en kleur

De Leerdamse glasontwerper Floor Meijdam (56) exposeerde kort geleden in de vermaarde Weense galerie Am Graben. Het ging ditmaal om kristalobjecten, schitterende unica. De pers in de Oostenrijkse hoofdstad was lovend: „Edele kunstwerken uit glas", noemde men de werken. „Zo'n tentoonstelling kan Wenen noodzakelijke impulsen opleveren. De „Crystal-Objekte" van Meydam bestaan niet alleen uit bezienswaardige Unika, maar tonen ook een ontwerper, bezig met experimenten die de goede vorm van glazen gebruiksvoorwerpen in het dagelijks leven alleen maar ten goede kunnen komen."

Floor Meydam is het met zo'n laatste opmerking helemaal eens. Hij vindt het niet interessant om over zichzelf als kunstenaar te spreken, maar ziet zich als ontwerper in een groter verband, niet alleen voor unica, maar ook voor een gewone fles slaolie, een pot mayonaise of een pilsflesje. Kunst in relatie met de industrie. Meydam maakt daar sterk deel van uit. Alles wat de glasindustrie immers produceert — verpakkingsglas, gebruiksglas, sierglas, architectonisch glas, unica — begint bij de ontwerper. Die in pretentie zo uiteenlopende produkten, de simpele bierfles en het pure kunstwerk, moeten voldoen aan dezelfde voorwaarde: ze moeten mooi en duidelijk zijn in zichzelf. Kwaliteitsprodukten. Meydam werkt hieraan als hoofdontwerper (samen met Willem Heesen) van het glasvormcentrum van de Vereenigde Glasfabrieken in Leerdam. Dat centrum werd in 1968 geopend. Het is een ontwerp- en experimenteercentrum dat ten dienste staat van het bedrijf en zijn afnemers. Daar wordt geëxperimenteerd met vorm, kleur en techniek. Daar ontmoeten de mensen elkaar die samen beslissen over het wat en hoe. Op kleine schaal worden daar de ontwerpen gerealiseerd en op hun bruikbaarheid beoordeeld. De gunstig beoordeelde ontwerpen worden voor het merendeel opgenomen in de produktie van de grote glasfabrieken in Maastricht, Schiedam en Etten-Leur.

In Leerdam is een permanente tentoonstelling ingericht, die ook toegankelijk is voor niet-klanten en een voortreffelijk beeld geeft van het glasontwerpen door de tijden heen en van de inspanning van alle betrokkenen in hun streven naar een vruchtbare wisselwerking tussen kunstambacht en industrie.

Floor Meydam: „Je begint met een goedkoop ontwerp. Voor een bierfles bijvoorbeeld. Later kom je tot het inzicht dat doodgewone artikelen ook goed moeten zijn. De vorm van een pot of fles moet iets zeggen over de inhoud, een goede vormgeving suggereert dat de inhoud ook goed is. Neem nou zo'n fles witte jenever. De vorm van de fles schenkt je geen enkele illusie. Er kan alleen maar witte jenever inzitten. Wil een fabrikant de consument duidelijk maken dat zijn produkt beter is dan dat van zijn concurrent, dan zal hij dat moeten uitdrukken in de verpakking. Die vormt zijn enige directe contact met het publiek. Bovendien vinden veel mensen het leuk zo'n flesje of potje of wat dan ook, zonder inhoud, te bewaren als gebruiks- of siervoorwerp. Zo'n tentoonstelling als ik in Wenen had is een weg naar het dagelijkse gebruiksglas. Dat is de consequentie van het verbonden zijn aan een bedrijf. Tegelijkertijd is het mogelijk om te experimenteren met nieuwe vormen en daardoor kom je tot steeds betere kwaliteit."

„Het heeft een invloed op jezelf en op de smaakvorming van het publiek. Unica zijn dingen voor één mens, die toevallig geld heeft, maar de invloed van een goede fles is groter. Creatief gesproken doe je meer aan environment, het vormgeven van je leefomgeving. Overigens is de Vereenigde Glasfabrieken de enige die de combinatie kent van atelier en massaproduktie.

Je hebt er een groep mensen, die er constant mee bezig is. Ook mensen van buitenaf. Dat is belangrijk omdat ze er nieuw tegenover staan, een andere handtekening hebben. Soms zien we mensen, die in andere materialen werken en als we dan denken: „Dat handschrift zou in glas ook goed overkomen," dan nodigen we ze uit. Zo kun je tot een ombuiging van de mode komen, zoals Mondriaan eigenlijk meer voor de architectuur heeft gedaan dan voor de schilderkunst."

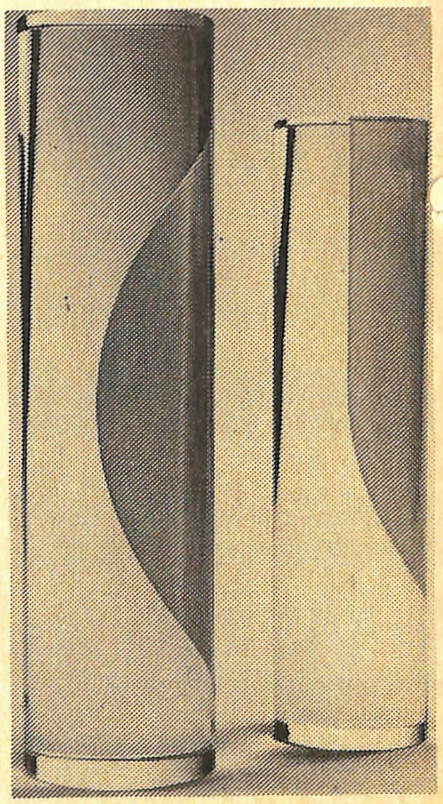

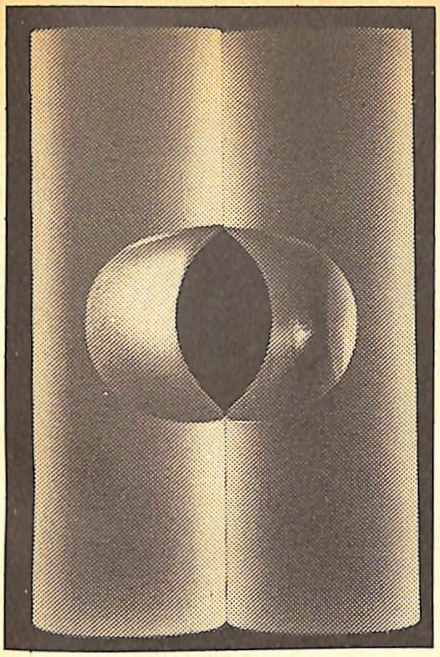

Floor Meydam is vanaf zijn vijftiende jaar werkzaam bij de glasfabriek. In 1943 bezocht hij de glasschool in Leerdam. Van 1944 tot 1948 is hij leraar aan die school en vanaf 1949 hoofdontwerper. In 1950 maakte hij zijn eerste semi-abstracte glasplastieken. Hij won verschillende prijzen zoals de Good Design Award van het museum van moderne kunst in New York, de zilveren medaille van de triënnale in Milaan, de Signe d'Or in Brussel en zes maal de Gouden Noot voor verpakkingsglasontwerpen.
Steeds meer bestaat de hang tegenwoordig om oudere, vaak rondweg lelijke dingen te kopiëren, alleen omdat het uit grootmoeders tijd afkomstig is. Meydam daarover: „Tja, ik vind dat niet zo erg. Ik geloof niet dat er een slechte smaak bestaat, men kijkt gewoon niet bewust. Je hebt altijd een zekere reactie. Het goede glas, een goede stoel roepen reacties op. Een volkomen verantwoord ingerichte kamer is niet menselijk meer. Daar gooi je een krant in. Je kunt wel een beetje tegemoetkomen aan zo'n trend, je moet alleen zorgen dat het compromis niet al te groot wordt. De moderne vormgeving gaat toch gewoon door. Al was het alleen maar voor het handhaven van de continuïteit. Dat is de consequentie van de industrie.
Het is anders een enorm probleem nu met de recessie. Er is minder vraag naar hoogwaardige kwaliteitsartikelen. Het gaat nergens echt goed, maar wij moeten vakmensen blijven opleiden, waar momenteel waarschijnlijk geen werk voor is, omdat je anders, als het straks weer beter gaat, opnieuw moet beginnen. Gewoon omdat je de ambachtslieden niet meer hebt. In Maastricht zie je dat duidelijk. Daar hebben ze dat laten schieten."
Hoe ziet hij de toekomst van het glas in verband met milieu en betaalbaarheid? Meydam: „Ach, kunststoffen worden ook steeds duurder en de grondstoffen voor glas — zand en soda en kalk — zijn onbeperkt voorradig. Glas is op het ogenblik al goedkoper dan blik. Wat het milieu betreft: versplinterd glas helpt mee met de verbranding. In Amerika experimenteert men al met het vermalen van glas voor de wegenaanleg. Ik zie weinig echte problemen."

Rien Robijns

BOEKEN & BROCHURES

„EEN WERELD OF GEEN WERELD"

Onder deze titel verscheen bij de voorlichtingsdienst ontwikkelingssamenwerking een, met veel foto's geïllustreerde, brochure. Het boekje biedt een zo eenvoudig mogelijk geschreven inleiding op de moeilijke problemen rond armoe, ongelijkheid, honger en onderontwikkeling, die de wereld van vandaag beheersen. Als vanzelf vloeit uit de opsomming der feiten de noodzaak van internationale samenwerking voort op alle mogelijke manieren en op alle terreinen.
Het boekje is **gratis** en kan worden aangevraagd bij de Voorlichtingsdienst Ontwikkelingssamenwerking, Herengracht 3a, Den Haag.

POLITIEKE FRAGMENTEN

Onder de titel „Politieke Fragmenten" heeft PPR-Tweede-Kamerlid Henk Waltmans zijn inzichten over buitenlands beleid, NAVO, Nederlands defensiebeleid en Europa gebundeld (Uitg. Het Wereldvenster, Baarn, *f* 8,90). Waltmans is van mening dat het Westen overvraagt in de MBFR-onderhandelingen met het Warschau-Pact. Bovendien vindt hij de dreiging van een Europese kernmacht veel reëler dan we vaak denken. Zijn parlementaire rede vol twijfels over het funktioneren van de Europese Gemeenschap is letterlijk overgenomen in dit boekje.

CYPRUS

Als nummer 2 in de NIVV-reeks (nummer 1 was „Wapenfeiten 1975", een samenvatting van het bekende SIPRI-jaarbode) verscheen „Cyprus, mislukte republiek." Voor de bewoners van Cyprus was de in 1960 verkregen onafhankelijkheid geen dierbaar goed, maar een noodoplossing. Griekstaligen voelden zich meer thuis bij het Helleense „moederland". En van de weeromstuit leunde de Turkssprekende minderheid aan tegen het nabije Turkije. De twee gemeenschappen op het eiland voelden zich nooit met elkaar verwant. Hun staatkundige versmelting werd in de grondwet van de nieuwe republiek zelfs formeel uitgesloten. Sinds de crisis van zomer 1974 splijt de Turkse bezetting van het noordelijk deel nu ook het grondgebied in tweeën. Door een massale vlucht over en weer heersen erbarmelijke toestanden en is de economie ontwricht. De eenheid was niet levensvatbaar gebleken, maar afzonderlijk kunnen de twee bevolkingsgroepen niet in hun bestaan voorzien. Drs. C. J. Visser schetst op heldere wijze de tragiek van een mislukte republiek, waarvan de inwoners uit onderlinge haat en angst dreigen aan te koersen op een kollektieve ondergang.
Los nummer van deze reeks kost *f* 4,—. Een abonnement op een serie van 6 nummers bedraagt *f* 18,—. Inlichtingen bij het Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken, Alexanderstraat 7, Den Haag.

DE VROUW

In de serie Zwarte Beertjes van Bruna is onlangs **„Rechtwijzer voor de vrouw"** verschenen. Dit praktische boekje voor vrouwen die op eigen benen komen te staan, is samengesteld onder redaktie van Wim Hora Adema en Harriët Freezer in samenwerking met MVM (Man-Vrouw-Maatschappij). Het bevat praktische tips over alle juridische en maatschappelijke rechten van de vrouw op het gebied van werk, opleiding, inkomen, rechtspleging, huisvesting, enz. enz. Een naslagwerkje dat zijn prijs (*f* 6,50) dubbel en dwars waard is.

ZUID-AFRIKA

Een land als Zuid-Afrika blijft, om minder plezierige redenen, voortdurend in het nieuws. En ook al moet je er volgens sommigen geweest zijn om erover mee te kunnen praten, de informatiemap, die het landelijk centrum van Gereformeerd Jeugdwerk en de Hervormde Jeugdraad heeft uitgegeven (onder de titel: „Een dag sal God nie langer bek kan hou"), geeft evenzogoed uitstekende informatie over de toestanden in Zuid-Afrika. De map is het verslag van een congres, dat de twee confessionele instellingen begin dit jaar organiseerden. Behalve informatie staan in de map ook suggesties om vanuit Jongeren- en aktiegroepen daadwerkelijk iets te doen. Bestellingen door het overmaken van *f* 2,80 op gironummer 482800, t.n.v. Hervormde Jeugdraad Driebergen onder vermelding van Kwik/Tip Zuid-Afrika.

wim hey

(uit de toegezonden reclamefolder)

Op de fiets

Even een gewetensvraag: wist je dat het fietsen bij tegenwind moeizamer gaat dan wanneer we de bries in de rug voelen? Nee? Dan snel de Grote Fietsatlas van Nederland voor *f* 49,50 gekocht! Want daar staan dit soort wetenswaardigheden in. En snel want straks gaat de prijs *f* 62,50 bedragen, en ik vrees dat je dan ook kunt fluiten naar het welkomstcadeau in de voordeeltijd: 1 kilometerteller (winkelwaarde *f* 6,50!).

Eén advies uit dit waardevolle standaardwerk wil ik wel vast verklappen: ga met gebogen rug rijden. „Wanneer u namelijk keurig rechtop zit, fungeert u veel meer als windvanger dan wanneer u enigermate over het stuur gebogen zit."

Nog zo'n handige tip: wanneer u uw kind leert fietsen, doe dat dan op een stil weggetje. „U krijgt dan een voortreffelijk inzicht in de gedragingen van uw kind en kunt het, waar nodig, adviezen geven."

En dit zijn nog maar enkele grepen uit de reclamefolder, dus je kunt nagaan wat dat hele „eerste, complete standaardwerk over de fiets en het fietsen" te bieden heeft.

De onderdelen staan trouwens apart vermeld: „Heel Nederland in speciale fietskaarten", „De fijnste fietsroutes van ons land", „Apart kaartenmapje", „Met de fiets op pad", „De fiets in het verkeer" en „Reparatie en onderhoud voor doe-het-zelvers". Des te plezieriger, zoals uit begeleidend schrijven blijkt, dat de redactie met vrucht gebruik kon maken van de veelzijdige kennis van de Stichting: fiets! en de waardevolle adviezen van de Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB, zoals bekend van oorsprong een vereniging van wielrijders; al deden ze daar de laatste jaren wat minder aan.

Ik heb de folders die mij, geheel ongevraagd, langs twee verschillende wegen bereikten eens precies doorgelezen; in de eerste de beste boekwinkel dit „unieke, makkelijk bruikbare losbladige handboek" doorgebladerd en ben spontaan tot de conclusie gekomen dat een samenleving die dit soort dingen produceert aan het doldraaien is.

Wat bezielt mensen om tegen een prijs waarvoor al een redelijk tweede hands fietsje van een kennis te koop is allerlei ditjes en datjes over datzelfde fietsje te leveren die iedereen al van z'n vader had gehoord.

Ja maar nu kun je zelf je fiets repareren, met de onderdelen-beschrijving in een plastic mapje aan een rood koordje om je nek. Handig! Vooral in een tijd waarin repareren al bijna duurder is dan een nieuw exemplaar kopen. Waar kun je trouwens makkelijk onderdelen krijgen?

Een eenvoudig boekje „Hoe werkt mijn fiets" van een paar gulden, of een werkje in de trant van „Ome Jan leert zijn neefje fietsen" verschaft meer informatie voor nog geen tiende van de prijs.

Maar die kaartjes dan. Dezelfde stichting die nu zo vruchtbaar meewerkt aan dit „onmisbare" boek geeft ze al jaren uit voor een fractie van de kosten van dit „meer dan komplete boekwerk". Maar hier zitten álle kaartjes in! Prima, maar níemand die op zijn stalen ros heel Nederland afrijdt, en anders geeft diezelfde ANWB voor eveneens heel wat minder geld zeer gedetailleerde toeristenkaarten uit, waar ook ieder fietspad op staat.

Waar maakt een mens zich druk om.

Niet om een of ander onbenullig, overbodig ding dat tegen een woekerprijs aan de man wordt gebracht via dure reclamecampagnes. Wèl om de commerciële uitbuiting van wat als een gunstige wending beschouwd kan worden: de toenemende belangstelling voor de fiets.

Onze ouders deden vroeger niet anders, het was gewoon, dagelijks werk, Nederland stond erom bekend.

In de luwte van olie-crisis, milieubewustwording, en economische recessie is de fiets weer populair geworden, de fabrikanten en importeurs konden de vraag nauwelijks aan.

„1,5 miljoen Nederlanders trekken er regelmatig met een fiets een weekeindje op uit. 600 à 700.000 Nederlanders gaan elk jaar met de fiets op vakantie," zegt de uitgever zelf. Zitten daar ook alle schoolkinderen bij, die zo'n „regelrechte uitkomst" niet kunnen betalen?

In ieder geval windt zo'n uitgever er geen doekjes om: hij ziet een nieuwe groeiende markt om aan te verdienen.

Juist nu de fiets zijn dagelijkse betekenis verloren heeft in het auto-tijdperk is daarmee de dagelijkse kennis over dat ding — banden plakken, stuur stellen, zadel opzetten, nieuwe band kopen — vervreemd.

Iets dat generaties lang bij de opvoeding hoorde, als vanzelfsprekend werd doorgegeven; eenvoudige wetenswaardigheden waar je meestal geen boek bij nodig had, wordt nu op eenvoudige wijze te gelde gemaakt.

Wie z'n oren en ogen de kost geeft en z'n gezonde verstand gebruikt heeft bij een fiets nauwelijks méér nodig.

Maar voor wie fietsen de idylle van de zeventiger jaren is, de grote mode of de nieuwe trend, voor zulke mensen is zo'n modieus veelkleurenboek het verlengstuk van een rage; even onwerkelijk.

Want geen woord over alles dat de fietsdroom verstoort: de bedreiging van het autoverkeer, de stank waar je in trapt in de stad, hoe je in de verdrukking rijdt, met nauwelijks eigen ruimte op de weg... het gevaar. „Op de fiets," zong Max van Praag jaren geleden al, „rij je heerlijk en 't kost bijna niets..."

Casper Vogel

Welke tekening staat voorop de Grote fietsatlas ?

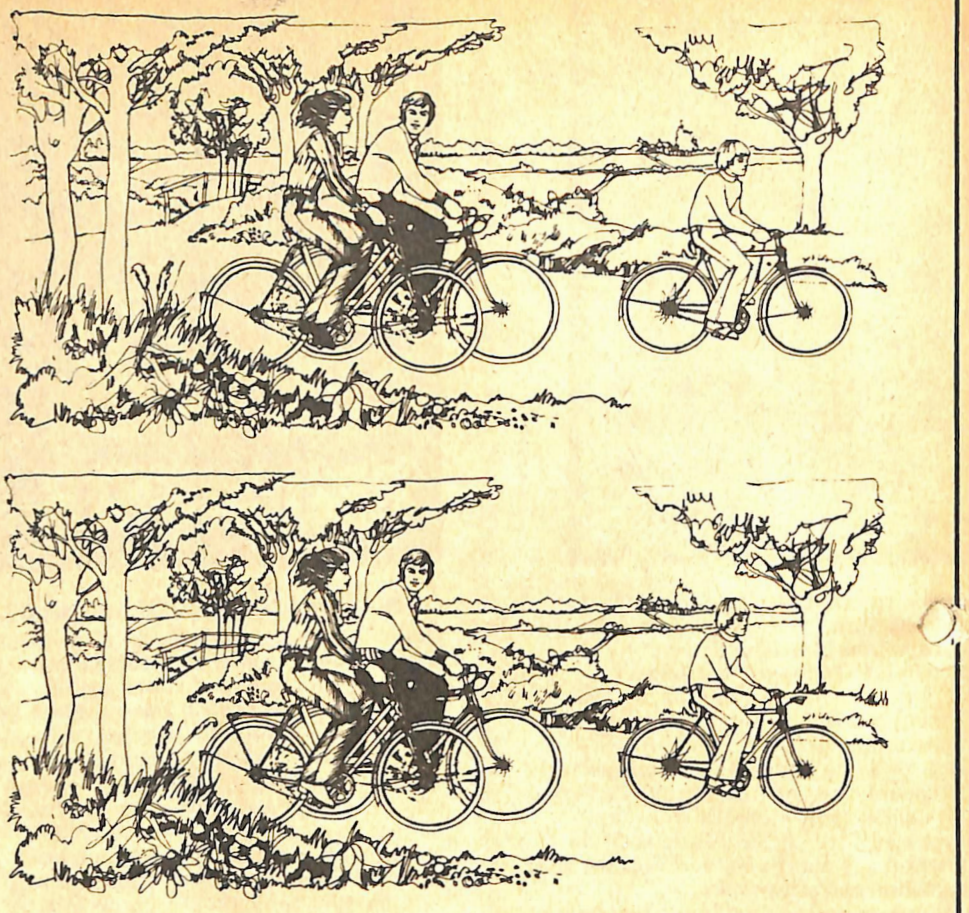

Er zitten tien 'fouten' in een van de tekeningen. Als u ze hebt, laat uw kinderen ze dan ook eens zoeken. Dat vinden ze vast leuk !

HARDOP DENKEN